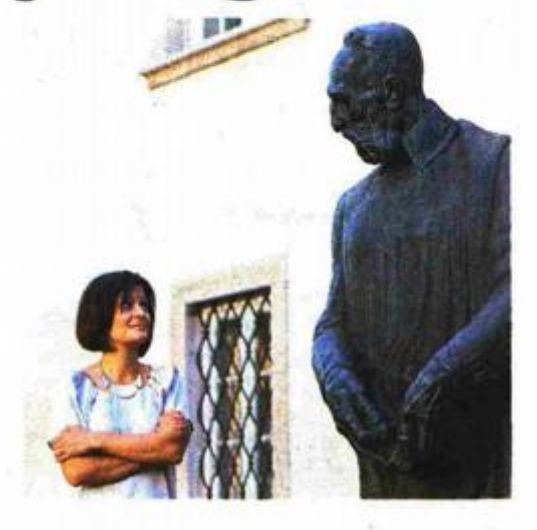

Evidencijski broj / Article ID: 15886197
Vrsta novine / Frequency: Dnevna
Zemlja porijekla / Country of origin: Hrvatska
Rubrika / Section: Naslovnica

Dr. VALERIJA MACAN:

Klovićeva Bogorodica je original

EKSPERTIZA

Dr. VALERIJA MACAN STRUČNJAKINJA JE ZA DJELA JULIJA KLOVIČA U SVOJIM PROCJENAMA AUTENTIČNOSTI NJегоVIH MINIJATURA U

RAZOTKRIVANJE

'Bogorodicu pri navještenju' Ministarstvo kulture nije, navodno, kupilo zbog sumnje da nije Klovičeva slika, no dr. Macan sumnja da bi je bez razloga poslali u London jer zna da minijatura jest Klovičev rad. Razotkrila je i da slika u Modernoj galeriji nije djelo ovog renesansnog majstora. Neću se prilagođavati autoritetima kojima bih eventualno mogla pogodovati - kaže mlada doktorica znanosti

PIŠE JASENKA LESKUR-STANIČIĆ
 SNIMIO NIKO GOGA/CROPIX

Nedavna prodaja slike renesansnog majstora Julija Kloviča "Bogorodica pri navještenju" nepoznatom vlasniku u londonskom Bonhamsu, otvorila je neka nerazjašnjena, pa i mračna pitanja iz kruga hrvatskog tržišta umjetninama, ali je istovremeno snažno uticala na odluku dr. Valerije Macan da se vrati znanstvenom radu. Ova stručnjakinja za djela našeg minijaturista - podrijetlom iz okolice Vinodolskog, a u Veneciji poznatog pod imenom Giulio Clovio - bila se zbog majčinstva privremeno povukla, no događanja nakon odustajanja Ministarstva kulture od kupnje slike Bogorodice, s objašnjenjem da to nije Klovičev rad, je potpuno iznenadilo. Naime, ostaje nejasno zašto su je samo mjesec dana ranije slali u London da provjeri Klovičevu minijaturu da bi poslije uvažili mišljenje dvoje procjenitelja koji je nisu vidjeli? Ona je u svom stručnom mišljenju potvrdila da se radi o Klovičevoj slici istom odlučnošću i profesionalizmom s kojim se 2012. godine, kada je bila suradnik u pripremi njegove izložbe u Galeriji "Klovičevi dvori", nekima zamjerila razotkrivši da se u vlasništvu Hrvatske i u jednoj privatnoj zbirci uopće ne nalaze Klovičeva djela. Iako se ona tako vode, a vjerojatno su tako i plaćena poreznim novcem.

Tri lažnjaka

Jedna, slika "Posljednji sud", kupljena je 2006. na aukciji u Sothebyju za 45 tisuća funti i nalazi se na pohrani (!?) u Hrvatskom restauratorskom zavodu, druga "Sveti Petar s apostolima pred vratima Raja" kupljena je 2010. za nepoznat iznos i nalazi se u Modernoj galeriji, a "Isus na Maslinskoj gori" je u privatnom vlasništvu i nujen je državnoj administraciji na otkup.

Zašto je prvi put netko osobno išao na procjenu, a da umjetnina na koncu nije završila u vlasništvu Hrvatske države, a prije toga se kupovalo i bez stručne provjere, dr. Macan nije uspjela dokučiti, a s čitateljima Slobodne Dalmacije podijelila je svoja razmišljanja.

Je li po Vašem mišljenju šteta što Klovičeva 'Bogorodica pri navještenju' nije završila u vlasništvu hrvatske države?

- Hrvatska ima trenutno daleko većih problema koji se tiču života i financija građana. Dok su ljudi u neimaštini i egzistencijalnim problemima ne zanima ih umjetnost i mislim da nitko u državi, s pravom, u ova-kvoj situaciji neće previše žaliti zbog toga što ova umjetnina nije kupljena. No, ovo je po meni bila jedinstvena prilika, pogotovo uzevši u obzir da je toliko Klovičevih umjetnina kupljeno sa željom da bi smo imali pravog Kloviča u našem vlasništvu.

Što ste vi zaključili, zbog čega je Ministarstvo kulture stvarno odustalo od kupnje Kloviča u Londonu? Vjerujete li da nisu htjeli kupiti falsifikat i da nema novca za minijaturu?

- Nemam podataka o tome što je istina, a ne želim ni nagađati. Posebno mi je žao što je njihovo odustajanje predstavljeno u javnosti na način kao da Ministarstvo nije imalo povjerenja u moju prosudbu i stručnost. Vjerojatno bi bilo bolje da nisu ni tražili od mene ekspertizu. Jer doista, zašto tražiti od nekoga stručno mišljenje ako ne misliš da je dovoljno stručan? Nerado sam svaki put iznijela svoje neslaganje s nekom atribucijom Klovičeva djela i, svjesna posljedica koje mi takvo iznošenje stavova može donijeti, nastojim maksimalno odgovorno kazati svoj stručni sud. Tako da sam doista bila sretna kada sam se u Bonhamsu uvjerila da mogu kazati 'da, vjerujem da je ovo doista Klovič'.

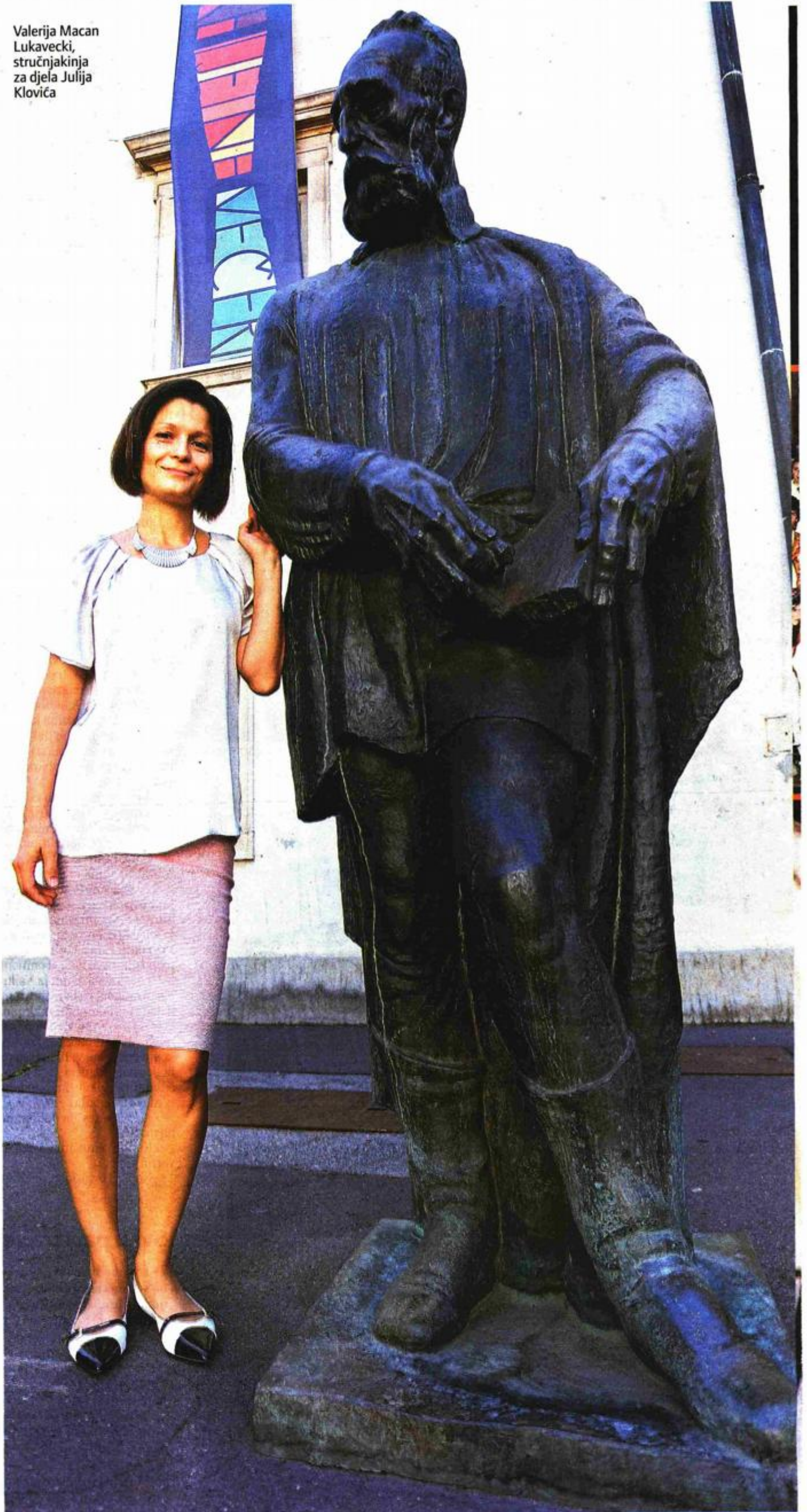
Mislim da je sve moguće, pa i neka treća mogućnost prema kojoj se ništa nije dogodilo slučajno. Ne bih se začudila da je Bonhamsov Klovič na kraju završio u rukama nekog od naših privatnih hrvatskih kolekcionara.

Što je presudilo u vašem mišljenju da je 'Bogorodica pri navještenju' Klovičeva slika?

- U znanstvenom članku ću napraviti detaljnu analizu minijature i predstaviti je kao do sada nepoznato djelo iz Klovičeva opusa, a nakon toga ću ostaviti kolegama na daljnju prosudbu da sude o iznesenom mišljenju.

Od mnogobrojnih djela koja sam vidjela pripisana Kloviču imala sam prilike vidjeti predivne originalne minijature, ali i one druge, za koje mi ni dandanas nije jasno temeljem čega su mu pripisane. Nitko nije bezgrešan u svom poslu ma kakvim se poslom bavio, ali i u poslu kao i u

Valerija Macan Lukavecki, stručnjakinja za djela Julija Kloviča

KOJA JE BESKOMPROMISNA
 HRVATSKOJ

BOGORODICA JE ORIGINAL

Tri Klovićeva djela u Hrvatskoj su lažnjaci

životu bitno je biti dosljedan. U svom poslu, a posebno stručnim procjenama, nastojim ne iznevjeriti samu sebe i raditi isključivo u interesu istine.

Identifikacija autora

Kada govorimo o pripisivanju umjetničkog djela nekom autoru svi stručnjaci nastoje doći do zaključaka na sličan način: tražeći pojedine detalje u kojima smatramo da postoji konstanta ili skriveni ključ za identifikaciju autora; promatramo način na koji je nanesena boja na pergamentu, ikonografske, kompozicijske i figurativne sličnosti s njegovim poznatim djelima. Ako se sve ovo poklopi na iznimno uvjerljiv način da upućuje na konkretno Klovićev rad, kao što je to u slučaju minijature s aukcije Bonhams, onda imam malo razloga sumnjati u svoju presudbu. No koliko god detaljno i uvjerljivo elaborirali svoje zaključke, ono što netko smatra „sličnim“ uvijek drugome može biti „niti približno slično“.

Nije li čudno da se ovaj put tražilo mišljenje čak troje eksperata, a da se prethodne kupovalo Klovića novcem poreznih obveznika obavljene bez i jedne ekspertize? Koje su posljedice činjenice da je netko u ime hrvatske države kupio 'poreznog' Klovića?

- Odakle ovaj put tri eksperata, a do sada kupovina bez ijedne ekspertize? Doista ne znam. Prof. dr. Milan Pelc od ranije je, koliko je meni poznato, surađivao u kupnji naših Klovića te je kao ekspert za renesansu i za

Klovića od ranije poznat hrvatskoj javnosti. Osobno me nimalo ne čudi da su ga zatražili za mišljenje i ovaj put, no više me čudi što nisu njega prvog pitali.

Ne čudi me što je konzultirana i druga stručnjakinja, kolegica dr. Elena de Laurentiis Calvillo, čiji rad pratim i poznajem od kada se bavim Klovićem, a koju sam imala prilike i osobno upoznati u Zagrebu prilikom izložbe 2012. godine. Cijenim oboje kolega i njihova mišljenja

te sam vrlo dobro upoznata s njihovim dosadašnjim radom na Kloviću. Poštujem njihova mišljenja i ako dokažu - ili me samo uvjere u to - da sam u krivu u pogledu moje presudbe, spremna sam povući svoje mišljenje i priznati da sam pogriješila. No do sada nisam čula niti jedan jedini argument zašto bi ovo bio Giovanni Battista Castello, kako tvrde, odnosno zašto smatraju da nije Klović.

Giovanni Battista Castello

Magisterij o Michelangelu, doktorat o Kloviću

••• - Gdje ste se educirali i čime se bavi vaš doktorat?
 - Doktorski studij povijesti i studij crkvenih kulturnih dobara završila sam na papinskom sveučilištu Gregorjana u Rimu, 2005. magistrirala na temu ikonografije Michelangelova svoda Sikstinske kapele u Vatikanu, a 2009. doktorirala na temu Jurja Julija Klovića. Doktoratom sam obuhvatila povijesni aspekt Klovićeva života i rada te umjetničku analizu njegovih djela. Kao temeljno polazište za sve moje daljnje analize Klovićeva rada smatrala sam potrebnim na jednom mjestu definirati i ažurirati sve povijesne izvore koji govore o njegovu životu i radu, te sva poznata djela koja su mu pripisana s većom ili manjom sigurnošću. Iz tog je razloga najveći dio radnje posvećen katalogu izvora i katalogu njegovih djela gdje je pritom napravljena revizija postojećih podataka na način da sam najveći mogući dio izvora i djela nastojala osobno vidjeti tamo gdje su pohranjeni a onda, jasno, o njima i iznijela svoje mišljenje. Osim ovog analitičkog dijela, radnja se bavi i ikonografskom analizom pojedinih njegovih djela te donosim i neke prijedloge identifikacije pojedinih scena i detalja iz njegova opusa.

jedan je od više minijaturista koji su širili kopije Klovićevih minijatura na španjolskom području. Naime, Klovićeve minijature bile su cijenjene i tražene diljem Europe makar i u kopiji. I posebno kada se Klović zbog starosti nije mogao odazvati pozivu Filipa II. da dođe raditi u skriptorij u Escorial, započela je proizvodnja njegovih kopija i to uz Klovićevu punu podršku. On im je i sam slao, kako znamo, svoje crteže kako bi prema njima izrađivali kopije. No, vjerujem da bi se i kolegica Calvillo uvjerila da se radi o Kloviću da je minijaturu imala priliku osobno vidjeti. Iskreno se nadam da će kolege također svoje stavove iznijeti u člancima da mogu saznati i njihovu argumentaciju.

A koje su posljedice kupnje umjetnine s porešnom atribucijom? Ako nitko nikada javno ne ospori autorstvo pod kojim je umjetnina kupljena, nema nekih posebnih posljedica. Vrijednost joj može pasti ako joj se ospori autorstvo ili je se proglašava krivotvorinom. No, budući da umjetnina koju kupi Vlada najvjerojatnije nikada više neće doći u situaciju da bude prodavana već će

ostati trajno u nekom od javnih muzeja ili državnih institucija, pad vrijednosti za nju više nije bitan faktor.

Nakon izložbe u povodu 30 godina Galerije "Klović" pokrenuta je istraga o kupnji "Posljednjeg suda". Koja su vaša saznanja, dokle je ona stigla?

- Pretpostavljam da je istraga obustavljena jer osobno nemam nikakvih saznanja o istrazi od trenutka njene objave u novinama. Svakako svojim radom želim pridonijeti otkrivanju istine o Kloviću i njegovim djelima, a ako moj rad može pomoći i u otkrivanju nekih drugih većih nepravilnosti, nemam ništa protiv. No, vjerujem ipak da je ova priča zatvorena prije nego je i započela.

Koji su vam argumenti bili da "Posljednji sud" procijenite kao djelo koje nije Klovićevo?

- Umjetnina "Posljednji sud" ima nekoliko nelogičnosti. Datacija prema natpisu na okviru govori da je ovu umjetninu Klović poklonio papi Klementu VII. prilikom njegova izbora za papu 1523. godine. To je doba kada je Klović još mlad, 24-godišnjak, tada još nepoznat umjetnik koji radi za kardinala Domenica Grimanija u Veneciji i Rimu i tek uči rad u minijaturi. Prema ovoj dataciji radilo bi se onajranijem poznatom Klovićevom djelu koje je u polovici oslika identično minijaturi koju je Klović izradio posljednjih godina svoga života. Naime, "Posljednji sud" u donjem dijelu prikazuje smrtnike koji se u potpunosti poklapaju s jednom od najpoznatijih Klovićevih minijatura iz Lekcionara Towneley. A Lekcionar Towneley jedan je od najkasnijih Klovićevih radova na kojem znamo da je Klović surađivao sa svojim učenicima. I dok je jedna polovica posve identična minijaturi iz Lekcionara, gornja polovica oslika ima posve izmijenjenu kompoziciju i samu tematiku prikaza s obzirom na Lekcionar, a uz to još i odaje apsolutno drugačiji stil rada. Te dvije polovice minijature, gornja i donja, toliko se stilski razlikuju da je gotovo nemoguće reći da ih je oslikala ista ruka.

Uglavnom, u ovom slučaju mislim čak da se danas slažemo dr. Pelc i ja u tome da se ne radi o pravom Kloviću, iako ne znam je li tako bilo od samog početka.

Slika "Sveti Petar s apostolima pred vratima Raja" je kupljena također novcem poreznih obveznika i vaše je mišljenje da se ne radi o Klovićevu djelu?

- Minijatura se, kao i „Isus na Maslinskoj gori“, pojavila u javnosti uoči izložbe 2012. godine u Klovićevim dvorima i upravo na izložbi prvi put je, koliko je meni poznato, predstavljena stručnoj i široj javnosti te obrađena u kataloškoj kartici prof. dr. Milana Pelca. No, Vlada Republike Hrvatske kupila ju je dvije godine ranije. O tome kada je kupljena, gdje, od koga i za koju svotu u kataloškoj se kartici, a ni u ekspertizi ne govori kao ni o prošlosti slike ili o njenim prijašnjim vlasnicima. Tek je poznato da je na pohrani u Modernoj galeriji u Zagrebu i prema natpisu na njoj na kojem stoji naziv na francuskom jeziku „Saint Pierre et la clef du Paradis et du salut des Ames“ zaključujem da je kupljena u Francuskoj.

Jedini podaci dostupni o njoj u Modernoj galeriji bili su oni zapisani na poleđini slike, nadalje analiza Hrvatskog restauratorskog zavoda koja je utvrdila da se temeljem analize pigmenta iz oslika može govoriti o umjetnici iz 16. stoljeća, te ekspertiza prof. dr. Pelca napravljena nekoliko mjeseci prije njenog izlaganja na izložbi. Prof. dr. Pelc je ukazao na poveznice u figurativnom prikazu s Klovićevim načinom rada te s pojedinim njegovim poznatim minijaturama pa izrazio „pojačanu mogućnost za atribuciju Juliju Kloviću“. U atribuciji i ove minijature Jurju Kloviću prof. dr. Pelc i ja se razilazimo u mišljenjima.

Poveznice s Klovićem

Nije li neobično da se tako često razlikuju stručne procjene oko skupih i rijetkih Klovićevih djela?

- Ne znam što kažu statistike, no ako me netko zatraži stručno mišljenje sigurno ga neću prilagodavati okolnostima ili autoritetima kojima bih eventualno željela pogodovati iz nekih osobnih ili drugih interesa. Barem je to moje nepisano pravilo. „Isus na Maslinskoj gori“, primjerice, bio je još jedno otkriće na izložbi 2012. godine. Bila je to jedina minijatura privatnog vlasnika koja se izlagala i tada se nudila na otkup Vladi RH. Do tada je nepublicirana a prema natpisu na dnu oslika potpisana i datirana „G.G.C./1528“. Gdje je završila nakon izložbe nije mi poznato! Moja najoštrija prosudba bila je upravo kod ove minijature za koju sam, osim što nisam mogla potvrditi da je Klovićevo djelo, izrazila sumnju da se radi o potencijalnom falsifikatu. Na minijaturi se uočavaju neke Klovićeve poznate specifičnosti u tehnici minijature do te mjere da su prenaplašene i to tako jako da onome tko je studirao Klovićeve originale zna da on ovaj tip tehnike, tzv. puntinizam, ne koristi na taj način i za tu vrstu prikaza. Kao kad želite kopirati nekoga u slikanju nekom tehnikom, a niste do kraja shvatili što i kako on to radi pa pretjerujete u tome i pritom, jasno, griješite.

Sve ovo govori o puno 'svih zona' kad je riječ o umjetninama. O Klovićevoj 'Bogородici pri navještenju', pak, ste odlučili javno objaviti znanstveni članak.

- Priča oko „hrvatskih Klovića“ postala je s jedne strane novinarska zanimljivost, s druge predmet policijske istrage te u nekim segmentima i neugodno iskustvo, a u svemu tome osim kataloga za izložbu 2012., nažalost, nedostaje stručnih znanstvenih članaka. Ne sudeći ostale kolege, moja je osobna krivnja što posljednjih godina, od izložbe naovamo, nisam bila u mogućnosti baviti se pisanjem članaka jer sam u posljednje tri godine donijela na svijet dvoje predivne djece i u potpunosti se njima posvetila. To je žrtva koju sam kao majka odlučila podnijeti jer su mi djeca ipak na prvom mjestu. Znala sam da to nosi određene nepisane negativne stručne kritike. No, završeno je razdoblje moje znanstvene šutnje o Kloviću i igrom slučaja upravo je Bonhamsov Klović presudio o mom povratku znanstvenom i stručnom radu te obavezama na Odsjeku za povijest Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu.